

**სორვატიული მრავალხმიანი
სიმღერა – ადრიატიკის კუნძულების
სასიმღერო ტრადიციები**

შესავალი

ჩემი მონათხრობი იწყება სადღაც დაღმაცის კუნძულზე, უფრო ზუსტად, მის პატარა ქალაქში (კასტელ ლამბელოვაკში), ყოველწლიური მე-8 ფესტივალით – *Veèe ri dalmatinske pisme* (დაღმაცის სიმღერის საღამოები), *Kaštela* 2006.¹ ფესტივალის მთავარი მოვლენა — *Kaštelanski dir* („*Kaštela*-ს გზა“), რომელიც წარმოადგენს პოპ-მუსიკას თანამედროვე კლავა არანჟირებით, გადაიცემოდა ხორვატიის ეროვნული ტელევიზიის პიდაპირი ეთერით. მაყურებლის ყურადღების ცენტრში იყო მეთევზე-მეზღვართა ტანსაცმელში გამოწყობილ მამაკაც მომღერალთა ჯგუფი, რომელთაც ლურჯ და თეთრ ზოლებიანი ფართო პერანგები ეცვათ წელზე შემოხვეული წითელი შარფებით. წამყვანმა გამოაცხადა *Klapa Braciera*² ბოლიდან (კუნძული ბრაჩი), რომლებიც ასრულებდნენ სიმღერას უჩვეულო სახელწოდებით — *Henjueke*.³ თავდაპირველად ამ სიმღერას ასრულებდა პოპულარული როკ-ჯგუფი ჰვარის კუნძულიდან — *Gego i Picigin Band*, რომლის არანჟირება ამ მოხსენების ავტორმა გააკეთა *Klapa Braciera*-სათვის კლავას სტილში. ორივე ვერსიას აქვს თვალსაჩინო მახასიათებელი – კუნძულის ადგილობრივი დიალექტი,⁴ რომელიც მკვეთრად განსხვავდება ქვეყნის დანარჩენი დიალექტებისაგან.

არანჟირებული ვარიანტის⁵ მგზნებარე შესრულება, მოგვაგონებდა სამხრეთ აფრიკული ტრადიციული კარგად ცნობილი გუნდის ჟღერადობას, რომელსაც ვხვდებით პოლ საიმონის ცნობილ ალბომში (*Graceland*), შთამბეჭდავი იყო მაყურებლისა და კომპეტენტური ჟიურისთვის. ჯგუფმა *Klapa Braciera* გაიმარჯვა და აიღო ყველა უმაღლესი ჯილდო.

მოვლენების განვითარებამ მოლოდინს გადააჭარბა როგორც კლავას მუსიკის მოყვარულთათვის, ისე უცხოელი მუსიკის მკვლევრებისთვის. კლავას შესრულება მკვეთრად განსხვავდებოდა კუნძულის ჩვეული მრავალხმიანი სიმღერებისგან. ჩემი აზრით, ეს კიდევ ერთი მაგალითია ცოცხალი მუსიკალური ტრადიციის ცვლილებისა და მასში თანამედროვე, მსოფლიოში არსებული მუსიკალური მიმდინარეობების სინთეზისა. კუნძულისა და, საერთოდ, მთელი ხორვატიის მუსიკალური ცხოვრების კვლევისას მე მქონდა შესაძლებლობა გავცნობოდი ამ თემის სხვადასხვა საკითხს: რა არის ტრადიციული მუსიკა, როგორია მრავალხმიანი სიმღერის ტრადიცია? როგორია დღევანდელი მუსიკალური პრაქტიკისა და, საზოგადოდ, მთელი კუნძულის ტრადიციის სურათი?

კუნძულების ცხოვრება

ხორვატიის ზღვის, ტურიზმისა და ტრანსპორტის განვითარების სამინისტროს (1997) მიერ შემუშავებული კუნძულების განვითარების ეროვნული პროგრამის (www.mmtp.hr) თანახმად კუნძულებს რესპუბლიკის ტერიტორიის 5.8% უკავია. 1185 კუნძული გეოგრაფიულად დაყოფილია 718 კუნძულად, 389 კლდედ და 78 მწვერვალად, მოსახლეობა შეადგენს დაახლოებით 140000-ს⁶. შესაძლებელია, მათი დაყოფა რამდენიმე კუნძულურ ჯგუფად: ისრიანის, ქუარნერის, ჩრდილოეთ დალმაციის (ზადარი და შიბენიკის არქიპელაგი), შუა დალმაციისა და სამხრეთ დალმაციის კუნძულები.⁷ კლიმატი ტიპურია ხმელთაშუა ზღვისთვის, ცხელი მშრალი ზაფხულითა და ქარიანი ნოტიო ზამთრით.

გეოგრაფიულად და ისტორიულად ადრიატიკის კუნძულები შერწყმულია ხმელთაშუა ზღვისპირეთის კულტურულ სივრცესთან. კუნძულების როგორც საერთო, ისე მუსიკალურ ცხოვრებაზე დიდ გავლენას ახდენდა ამა თუ იმ პერიოდში გაბატონებული ქვეყნების კულტურა, საბერძნეთის და რომის, ბიზანტიისა და ოტომანების, ვენეციის მმართველობის (1409-1797), საფრანგეთისა და ავსტრიის მმართველობა (XIX ს.). მისი გრძელი და მშფოთვარე ისტორიის მანძილზე ხორვატიის კუნძულები ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებიდან წამოსული ლტოლვილების უკანასკნელი თავშესაფარი იყო, განსაკუთრებით დინარიკის რეგიონიდან (შიდა დალმაცია და ლიკა, ბოსნია და ჰერცეგოვინა). კუნძულების მოსახლეობის დემოგრაფიული სურათის მნიშვნელოვანი ცვლილება აღინიშნება XVI საუკუნეში, როდესაც ქვეყნის შიდა რაიონების მცხოვრებთა დიდმა ნაწილმა თავი დააღწია თურქ დამპყრობლებს და დასახლდა კუნძულებზე. XIX საუკუნის ბოლოს ეკონომიკურმა კატასტროფამ (ფილოქსერა) კუნძულები აიძულა ცხოვრების უკეთესი პირობების საძებნელად ჩრდილოეთ და სამხრეთ ამერიკასა და ავსტრალიაში წასულიყვნენ. მეორე დიდ იმიგრაციას ადგილი ჰქონდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. ხშირი იმიგრაციის მიზეზი ზოგმა შეიძლება კუნძულებლთა ცხოვრების სპეციფიკაში იპოვოს. ერთი მხრივ, ისინი ცხოვრობენ თავიანთ კუნძულურ ავტონომიურ მიკროსამყაროში. იზოლირებულად ცხოვრებამ განაპირობა მათი ოსტატობა, შემოუნახა უამრავი წეს-ჩვეულება, ადათ-წესი, რიტუალი, ზღვაოსნობისა და თევზჭერის ხელობები, ზეპირსიტყვიერება, დიალექტები, მითები, ლეგენდები, ისევე როგორც სიმღერა და ცეკვა და დამახასიათებელი მენტალიტეტი. მეორე მხრივ, კუნძულის მცხოვრებნი გახსნილნი არიან სხვა ცივილიზაციებთან ურთიერთობაში, რაც შედეგია საუკუნებრივი საზღვაოსნო გამოცდილებისა.⁸ დღეისთვის ასეთმა გახსნილობამ ბევრ ღირებულებასთან ერთად ახალი თავსატეხი — ნარკოტიკიც მოიტანა.

ყველა ზემოთ ჩამოთვლილმა მოვლენამ გავლენა მოახდინა მუსიკალურ ცხოვრებაზე, განსაკუთრებით ხორვატიის კუნძულების პატარა

ქალაქებისა და სოფლების მრავალხმიან სასიმღერო ტრადიციებზე, რომელიც გრძელდება სხვადასხვა სასიმღერო, საცეკვაო, სასულიერო და საეკლესიო ადათ-წესში.

კუნძულის მრავალხმიანი სიმღერების სტილი, ჟანრი და შრეები

უმარტივესი გზა მრავალხმიანი სასიმღერო მუსიკალური ფენომენის კომპლექსური სურათის წარმოსადგენად საერთო მუსიკალური მახასიათებლების გაცნობაა — ჟანრი, სტილი და მუსიკალური კულტურის სხვადასხვა შრე, რომელიც ჯერ კიდევ არსებობს კუნძულების დღევანდელ საერო და სასულიერო მუსიკალურ სამყაროში; კუნძულების ავტონომიურობამ და ჩაკეტილმა ცხოვრებამ განაპირობა მკვეთრად განსხვავებული და მხოლოდ ამ თუ იმ კუნძულისთვის დამახასიათებელი შტრიხების მქონე მუსიკალური ფენომენი. ანალოგიური კვლევები ჩატარდა წარსულშიც. ანტუნ დობრონიჩმა და ხალხური სიმღერების მისეულმა კლასიფიკაციამ სოფლური სიმღერის გავლენის გარდა, გამოავლინა ქალაქური სიმღერების გავლენაც ადგილობრივ რეპერტუარზე (Beziè, 1977) დობრონიჩის კლასიფიკაცია, ისევე როგორც კლასიფიკაცია ოთხი კუნძულის მუსიკისადმი მიძღვნილ მის მონოგრაფიებში, უფრო მეტად რეპერტუარზეა ფოკუსირებული, ვიდრე სასიმღერო სტილზე.⁹

კუნძულების მუსიკის ყველაზე ცნობილი მკვლევარი იერკო ბეზიჩი (Jerko Beziè) იყო ერთადერთი, რომელმაც გამოავლინა ადრიატიკის კუნძულების სასიმღერო მუსიკალური ტრადიციების სასიმღერო სტილის მსგავსება/განსხვავება. ამოსაცნობი ტონალური სტრუქტურის მიხედვით მუსიკალური ფენომენის დიფერენცირებისას ბეზიჩი საუბრობს სამ ძირითად სტილზე (Beziè, 1999a:158): 1. შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით და მერყევი ტონალური სიმაღლით; 2. დიატონური ინტერვალური სტილი შეზღუდული ბგერათრიგის მქონე მელოდიებით, რომლებშიც ტონალური ცენტრი ყოველთვის მკაფიოდ გამოხატული არ არის; 3. მელოდიური სტილი, რომელიც იშლება მაჟორულ ტონალობაში ან მის მონათესავე ტონალობებში, მკაფიო მაჟორული ტენდენციით. ბეზიჩი მუსიკალური ჟანრების კლასიფიკაციისას იყენებდა ბოლო ასი წლის მანძილზე მოძიებულ და შეგროვილ მასალას: სანოტო ჩანანერებს, აუდიო და ვიდეო ჩანანერებს და კონტექსტურ მასალას. ნათელია, რომ იგი განასხვავებს შეზღუდულ-არამყარ და დიატონურ-მყარ ტონალურ კავშირებს. დიატონური ტონალური კავშირების ტენდენციას, რომელიც ამ რეგიონში დომინირებს, ბეზიჩი ცალკე გამოჰყოფს.

როგორც სასულიერო მუსიკის ექსპერტი, ბეზიჩი თანაბრად განიხილავს საერო და სასულიერო მუსიკის ფენომენებს, რომლებიც ადგილობრივ მცირერიცხოვან საზოგადოებაში ყოველთვის ერთნაირი მუსიკალური თავისებურებებითაა წარმოდგენილი. იგი აღწერს თითოეულ მათგანს მრავალრიცხოვანი მაგალითებითა და შემსრულებლების სხვადასხვა რიცხვით, მათი ასაკითა და შესრულების მანერით. მისი მიზანი იყო,

უპირველეს ყოვლისა, ყურადღება გაემახვილებინა “ვარაუდზე მუსიკის ქმნადობის დიდი მრავალფეროვნებისა და გარკვეული კავშირის შესახებ მეზობელ იტალიელ ხალხთან მუსიკალური გამოხატვის თვალსაზრისით (...) როგორც პასუხი იმ პერიოდზე, როცა ეს თავისებურება იგნორირებული იყო ხალხური მუსიკის კვლევის ჩარჩოებში, რომელიც კონცენტრირებული იყო მხოლოდ ხორვატიულზე, გლეხურზე, ძველსა და მშობლიურზე...” (Beziè, 1999a:170).

კუნძულის ბოლო ათი წლის მუსიკალური მოვლენების კლასიფიკაციის ჩემეული მცდელობა ემყარება აუდიო და ვიდეო ჩანაწერებს. წლების განმავლობაში თვალს ვადევნებდი ხორვატიის კუნძულებზე მათ წესჩვეულებებს, ვაკეთებდი საუბრებისა და სხვადასხვა მოვლენების ჩანაწერებს ვიდეოკამერით. ადამიანი, რომელმაც მაზიარა ამ რეგიონის საოცარ მუსიკას, არის ვიდოსლავ ბაგური.¹⁰ ჩვენს მიერ მოთხრობილი მოვლენების მონაწილეები უმეტესად არიან ადგილობრივი ფოლკლორული ჯგუფის წევრები და ადამიანები, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ და ამავე დროს, არიან ორგანიზატორები იმ რიტუალებისა და ტრადიციული პროცესებისა, რომლებიც შემორჩენილია თანამედროვე ადგილობრივ მოსახლეობაში. კუნძულის ტრადიციების წარმოსაჩენად მაგალითისთვის შევარჩიე სამი ცვლადი სახეობა. პირველია — დროის ცვლადობა — ტრადიციული მუსიკა დაყოფილია სამ ეტაპად: ძველი, ახალი და უახლესი. მეორე — შესრულების მანერა დაყოფილია მონოდიურ, ჰეტეროფონურ, ჰომოფონურ და პოლიფონურ სასიმღერო ჟანრად. მესამე სახეობა მუსიკალურ მაგალითებს ჰყოფს ყველაზე ნათლად ამოსაცნობი საერთო ნიშნით – დაბოლოებებით (*cadenzas*) უნისონში, სეკუნდაში, ტერციასა და კვინტაში. არის სხვა კატეგორიებიც, რომლის მიხედვითაც შეიძლება სასიმღერო ფოლკლორის კლასიფიკაცია, მაგრამ ეს სამი ძირითადი და ამ ეტაპისთვის საგულისხმოა. როდესაც ჩვენ ვარჩევთ ვოკალურ ტრადიციულ მუსიკას და ვუნოდებთ მას “ძველს”, ეს სრულიად არ ნიშნავს, რომ მის პარალელურად არ არსებობს სხვა მუსიკალური ფენომენი.

ჩვენი მიზანი იყო კონკრეტული რეგიონის ტრადიციული ფოლკლორის მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი იმ თავისებურებების გარკვევა, რომლებიც მხოლოდ ადგილობრივი მოსახლეობისთვისაა ცნობილი.¹¹ ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვან მაგალითს:

სასიმღერო ტრადიციების შესასწავლად საჭირო ინფორმაციისთვის 1997 წელს მივმართე ზაგრების ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის ინსტიტუტს. მოვიძიე აუდიო და ვიდეო ჩანაწერები, განსაკუთრებით მაინტერესებდა 1950-60-იანი წლების აუდიო და გრამჩანაწერები. თანამედროვე მკვლევრების მიერ მოპოვებული მუსიკალური მასალების გაცნობისას, შეიძლება შეიქმნას მცდარი შთაბეჭდილება კუნძულების თანამედროვე ტრადიციულ მუსიკაზე.¹² სიმღერების უმეტესობა თხრობითი, ეპიკური ხასიათისაა ბარბითის (*gusle*) თანხლებით, აგრეთვე *ojkanje* და საქორწილო სიმღერე-

ბი. ისინი მიეკუთვნებიან ტრადიციული მუსიკის უძველეს პერიოდს. თუმცა, ალბათ, მალე დავიწყებამი მიეცემიან, რადგან მხოლოდ უფროს თაობას ახსოვს და ძალიან განსხვავდებიან დღევანდელი მუსიკისაგან, უფრო ზუსტად, მიუღებელი და უცხოა როგორც მუსიკალური, ისე სოციალური თვალსაზრისით. ამ ტრადიციის ძალიან მცირე ნაწილია შემონახული თანამედროვე მუსიკალურ პრაქტიკაში (Caleta, 2001:40).

მიუხედავად ამისა, ტრადიციული ვოკალური მუსიკის განხილვას დავიწყებთ იმ სიმღერებით, რომლებიც მუსიკალური ფორმითა თუ შინაარსით, კუნძულის მუსიკის ისტორიის უძველეს პერიოდს მიეკუთვნება.¹³ საკმაოდ დიდი ხნის მანძილზე, ზოგიერთი სასიმღერო ჟანრი უცნობია ჩვენთვის. თემატური კვლევა გვჩვენებს მუსიკალური ფენომენის თანამედროვე მდგომარეობის გარკვევაში. ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია 38-ე ფოლკლორის საერთაშორისო ფესტივალი ზაგრებში¹⁴, რომელიც ეძღვნებოდა ფრანცისკანელი ბერის ანდრია კაჩიჩ მიოშიჩის (Andrija Kačić Miošić), დაბადების დღის 300 წლისთავს. იგი არის ავტორი ეპიკური სიმღერების კრებულისა *Razgovori ugodni narodaslovenskoga*, რომელიც პირველად გამოქვეყნდა 1756 წ., ხოლო შემდეგ 1759 წ. ვენეციაში. კაჩიჩის ეპოქიდან მოყოლებული, XX ს-ის მეორე ნახევრამდე, მისი წიგნი ყველაზე პოპულარული იყო სამხრეთ ხორვატიის რეგიონებში, ადრიატიკის ზღვის სანაპიროებზე, კუნძულებზე, ქვეყნის შიდა რეგიონებში და მრავალგზის გამოიცა დიდი ტირაჟით. გრძელი ეპიკური სიმღერები ითვლებოდა გასართობ ჟანრად და სრულდებოდა, როგორც ადგილობრივი რეპერტუარის ჰეროიკული სიმღერების ნაწილი. ვიდოსლავ ბაგურის პროექტი ითვალისწინებდა კაჩიჩის დროის სიმღერებისა და ცეკვების მოძიებასა და მომზადებას სცენური შესრულებისათვის, კერძოდ ფესტივალისათვის, მათი უმეტესი ნაწილი ხორვატიიდანაა (Caleta, 2005). მათ შორის ჩვენ შეიძლება მოვიძიოთ უძველესი ტრადიციის რამდენიმე სიმღერა¹⁵.

ძველი ტრადიციული ერთხმიანი სიმღერა

კუნძული მლიეტი: ბაბინო პოლიე (ეპიკური სიმღერები და ბალადები); დიატონური ინტერვალური სტილი მოკლე ბგერათრიგის მელოდიებში, რომლებშიც ტონალური ცენტრი არ არის ნათლად და მყარად გამოხატული. თანამედროვე სამხრეთ დალმაციის კუნძულ მლიეტის ტრადიციული ეპიკური სიმღერებისა და ბალადების სოლო შესრულება ძველი ტრადიციული ერთხმიანი მუსიკის ცოცხალი პრაქტიკაა. ჰექსაკორდული მელოდიური სტრუქტურა *Parlando-rubato*, თავისუფალი რიტმული ნყობა, გლისანდო — კუნძულის სასიმღერო სტილის მთავარი, ძირითადი თვისებებია. ეს თავისებურებები სრულად განსხვავდება ჩვენთვის ნაცნობი ეპიკური სიმღერების ჯგუფისაგან (მკრთალი კონტურები, მარტივი მელოდიური ხაზი, მკაფიო რიტმული მოდელი, მოკლე განმეორებადი მოტივები). ეპიკური სიმღერები და ბალადები თავისი სტრუქტურით ანალოგიურია სხვა, კერძოდ, ბოსნიის რეგიონის ქალთა ქალაქური

სიმღერებისა.¹⁶ სიმღერის სხვა მნიშვნელოვანი ნიშან-თვისება არის შინა-არსი. ეპიკური სიმღერის შინაარსი ხშირად წარმოდგენილია ბალადის სტილში, რომელშიც შინაარსობრივად მონათესავე, სათავგადასავლო და ნოველური გრძლად მოთხრობილი თემები დომინირებს ჰეროიკულ და ეპიკურ შინაარსზე (Dudiè, 1992:35).¹⁷

ჰეტერეფონური სიმღერის უძველესი ტრადიცია

ამ ჟანრში სიმღერას ასრულებს რამდენიმე ადამიანი, რომლებიც ცდილობენ ვოკალური ტემბრი შეუწყონ ერთმანეთს. შესრულების ეს მანერა (მუსიკის ესთეტიკა) შემორჩენილია ჰინტერლენდის მომღერლების რეპერტუარში.

კუნძული კორჩულა: სმოკვიცა, პუპნატი, კარა, ბლატო (*napivavanje, napivanje*). შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით და მერყევი ტონალური სიმაღლით.

კუნძული ბრაჩი: ბოლი (რესპონსორული სიმღერა ბოლსკოკოლო-ში). დიატონური ინტერვალური სტილი შეზღუდული ბგერათრიგის მელოდი-აში, რომელშიც ტონალური ცენტრი ჯერ არ არის მკაფიოდ და ძლიერად გამოხატული.

კუნძულთა უმეტესობა: (რესპონსორული საეკლესიო სიმღერა) დიატონური ინტერვალური სტილი შეზღუდული ბგერათრიგის მელოდიებში, რომელშიც ტონალური ცენტრი ჯერ არ არის მკაფიოდ და ძლიერად გამოხატული.

კუნძული ჰვარი: იელსა, ვბრანი, პიტვე, ვრისნიკი. (დიდი მარხვის სარიტუალო სამღერა *Gospinè plac* — “ჩვენი მტირალა ქალბატონი”). შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით და მერყევი ტონალური სიმაღლით. ხორვატიის კუნძულებზე ღვთისმსახურებისათვის დამახასიათებელი ფორმაა სხვადასხვაგვარი რელიგიური რიტუალური პროცესიები სოფლებში. ვნების კვირის (განსაკუთრებით დიდი ორშაბათი, დიდი ხუთშაბათი და დიდი პარასკევი) პროცესიები ყველაზე მნიშვნელოვანია და ხშირად გვხვდება.¹⁸

ყველაზე შთამბეჭდავია დაღმაცეური *Za kri•en* („ჯვრის მხლებელნი“) კუნძულ ჰვარზე. პროცესიის მონაწილენი ერთსა და იმავე დროს — დიდი ხუთშაბათის ღამეს — ინყებენ სვლას ექვსი დასახლებიდან (იელსა, პიტვე, ვრისნიკი, სვირჩე, ვბრანი და ვრბოსკა).

ბევრი მკვლევარი მუშაობს ამ ცერემონიების წარმოშობის ისტორიასა და თარიღზე.¹⁹ ყველაზე ადრინდელი ცნობა XV საუკუნისა და უფრო ადრინდელია (Škunca, 1981:68-69). ადათ-წესების ხანგრძლივმა ისტორიამ ძველი სასიმღერო სტილის კვალი დააჩინა თანამედროვე რიტუალურ სიმღერებს. პროცესიის მონაწილენი და ადგილობრივი საძმოს წევრები მიდიან დანარჩენ ხუთ სოფელში ქრისტეს საფლავისა და ეკლესიების მოსანახულებლად. ისინი ერთი მიმართულებით წრიულად მოძრაობენ მთელი ღამის განმავლობაში დილაამდე.²⁰ მათ წინ მიუძღვებათ ადამიანი

ჯვრით ხელში, რომელსაც ასეთი პატივი მხოლოდ ერთხელ აქვს ცხოვრებაში.

ეს რიტუალი ტარდება სიმღერების თანხლებით. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია დიალოგური შესრულების ფორმა, რომელსაც ასრულებს ორი “ნამყვანი” და ორი “მოპასუხე” მომღერალი - *kantaduri*. სხვადასხვა ადგილსა და, უმეტესად, ეკლესიებში მღერიან მის არქაულ ვერსიას — *Gospin plač* — “ჩვენი მტირალა ქალბატონი”.²¹ ყოველ *stacija*-ში როგორც ნამყვანმა, ისე მოპასუხე კანტადურმა უნდა იმღეროს ორი ან სამი რვამარცვლიანი სტროფი. ხმის ტემბრების ზუსტ უნისონში ჰარმონიზება და სიმღერის ტონალური ნყოფის ხარისხიანობა მოითხოვს განსაკუთრებულ გულმოდგინებას. მომღერლები ასევე თანამშრომლობენ კერძო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც. სიმღერის *Gospin plač* შესწავლისა და დამუშავების პროცესში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ურ-თიერთ-გაგებას, განსაკუთრებით დიდი მარხვის დროს (Petrovič 1991:64). ჰანგის ინტონაცია და ხმამაღლობა თანდათანობით იზრდება,

შემდეგ ეცემა და სუსტება. მოკლე, რვამარცვლიანი ტექსტი გადაიქცევა გაჭიანურებულ, მელიზმურ სიმღერად. არატემპერირებული ქრომატიული მოტივის მრუდე მელოდიური ხაზი შეიძლება გაგრძელდეს დიდხანს, მრავალი წუთის განმავლობაში. *Gospin plač* არსებითად განსხვავდება მოხეტიალე საძმოს რეპერტუარისგან. ლიტურგიული და პარალიტურგიული საგალობლისათვის დამახასიათებელია ორხმიანი ჰომოფონიური (დიატონური) სიმღერა, რაც დღესაც ახასიათებს კუნძულების თანამედროვე საეკლესიო რეპერტუარს.

პოლიფონიური (ორხმიანი) სიმღერის უძველესი ტრადიცია

ნახევარკუნძული პელიეჟაკი: (*pivanje uz masline* – შრომის სიმღერა). შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებითა და მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება უნისონში.

კუნძული იჟი: (*ojkanje*) – საშობაო სიმღერა) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებითა და მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება უნისონში.

კუნძული კრკ: მთელი სოფელი (*kanat na tanko i debelo, tarankanje, tararankanje.*) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით, მერყევი ტონალური სიმაღლით, პარალელური სექსტების მოძრაობა ტრიოლებით; დაბოლოება უნისონში.

ჟიპენიკის კუნძულები: მურტერი, ზლარინი, კრაპანი (*pivanje po naš u, pivanje po strinsku, vojkačica.*) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებითა და მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება უნისონში.

ზადარის კუნძულები: (გლაგოლიცური სიმღერის უძველესი შრე) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებითა და მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება უნისონში.

კრკისა და ქუარნერის კუნძულები: შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით, მერყევი ტონალური სიმაღლით, პარალელური სექსტების მოძრაობა ტრიოლებით; დაბოლოება უნისონში.

კუნძული პაგი: ოლან (*kanat, kantanje*) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით, მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება ძირითადად სეკუნდაზე ან უნისონში.

ჩრდილო დაღმარული კუნძული პაგი გადაჭიმულია ველზეტის (ნოვალია) მთის გასწვრივ, ყურესთან ახლოს. კუნძულის ტრადიციული მუსიკის სპეციფიკური თვისებაა მრავალფეროვნება. კუნძულის ჩრდილოეთ ნაწილის (ნოვალია) მუსიკალურ ტრადიციებზე გავლენას ახდენდა ქუარნერის კუნძულების მუსიკა. პაგის მუსიკალური ტრადიცია ემსგავსება ქალაქური მუსიკის ტრადიციას, მაშინ, როცა კუნძულის სამხრეთ ნაწილის მუსიკა (პოვლიანა, ვლაჟიჩი) — დინარიკ ჰინტერლანდის (რავნიკოტარი) მუსიკალურ ტრადიციებს (*pjevanje na bas*).

კოლანი, სოფელი, პაგის კუნძულის შუაგულში, ერთადერთი დასახლებაა, სადაც უძველესი ტრადიციული მუსიკის შრეები თანამედროვე მუსიკალური პრაქტიკის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. ტურიზმი კუნძულების მთავარი ეკონომიკური რესურსია, რასაც ვერ ვიტყვით კოლანზე. აქ შემოსავლის მთავარი წყაროა ყველის წარმოება და მესაქონლეობა. მათი *Paški sir* (ცხვრის ყველი) ცნობილია განსაკუთრებული ხარისხით. *Kanat/Kantanje* არის ტერმინი, რომელიც კოლანში გამოიყენება პოლიფონური სასიმღერო სტილის უძველესი ტრადიციის სიმღერის აღსანიშნავად. კანატი ქალთა რეპერტუარში სრულდება დაბალ რეგისტრში, ნელი ტემპით, ბოლოვდება უნისონში. ხოლო მამაკაცთა შესრულებით, იმღერება მაღალი ხმის რეგისტრში, დინამიურად ძლიერია და სწრაფი, ბოლოვდება სეკუნდაზე. ტრადიციული პოეზიის მოკლე, ათმარცვლიანი კუპლეტები, კანატის დამახასიათებელი ტექსტური ფორმაა.

კუნძული უგლიანი: უგლიანი, კალი, კუკლიცა (*kanat na brzo, kanat na kratko, kanat na dugo, novi kanat*) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებითა და მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება მაჟორულ სეკუნდაზე.

კუნძული კრეს: ორლეცი (*pivanje po starinsku*) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებით და მერყევი ტონალური სიმაღლით, დაბოლოება მაჟორულ სეკუნდაზე.

კუნძული რაბი: ბანიოლი (*kanat/kantanje*) შეზღუდული ინტერვალური სტილი ქრომატიზმებითა და მერყევი ტონალური სიმაღლით; დაბოლოება მაჟორულ სეკუნდაზე.

კაჩიჩის და სხვათა ჰეროიკული პოემების შესრულება, როგორც საქორნილო რიტუალის ნაწილი, ბევრი რეგიონისთვის იყო დამახასიათებელი. ეს წეს-ჩვეულება დღესაც შემონახულია სუპეტარსკა დრაგაში, რაბის კუნძულზე. *pivanje po starinsku* (ძველებური სიმღერა) და *pivanje po mušku* (მამაკაცების სიმღერა) ასრულებს მამაკაცთა გუნდი სუპე-

ტარსკა დრაგადან, განსაკუთრებით საქორწილო ცერემონიებში. ტიპური ათმარცვლიანი საქორწილო სიმღერაა *Zenidba Sibirjanina Janka* („სიბინია ჯანკოს ქორწილი“). შემსრულებლები სიმღერას იწყებენ ყველაზე დაძაბულ და საზეიმო მომენტში — პატარძლის წამოყვანის დროს, ხოლო დანარჩენ ნაწილებს მღერიან მთელი ქორწილის განმავლობაში. მათი შესრულების მანერას — არატემპერირებული ინტერვალები, განსაკუთრებული ორნამენტულ-დეკორატიული მელოდიური ხაზი — ვხვდებით ისტრიას რეგიონებში და ქუარნერის კუნძულებზე. ამავე დროს, სიმღერის ეს ფორმა, ტიპურია ხორვატიის მთიანი რეგიონებისათვის, საიდანაც, სავარაუდოდ, მიგრირებულია სუპეტარსკა დრაგას მოსახლეობა. მთიანი რეგიონების სიმღერისთვის დამახასიათებელია ძლიერი, ვიბრირებული ვოკალი, გრძელი ან მოკლე მეღიზმები, გამკვივანი და ვიბრირებული ხმა ბგერებზე — „oj“, „voj“, „ej“, „aj“.

პოლიფონიური სიმღერის უახლესი ტრადიცია

კუნძულების უმეტესობა: დაღმაცვიური ქალაქური სიმღერები, ახალი საეკლესიო სიმღერების რეპერტუარი (ჰიმნები და საგალობლები). მელოდიური ხაზი, რომელიც იშლება მაჟორულ ან ხშირად მაჟორული ტენდენციის მონათესავე ტონალობებში; სრულდება პარალელურ ტერციებში; ბოლოვდება ტერციით.

ზადარის და ყიბენიკის რეგიონის კუნძულები — (*pjevanje na bas*) დიატონური ინტერვალური სტილი შეზღუდული ბგერათრიგის მელოდიებში, კვინტური დაბოლოებით.

ჰომოფონიური სიმღერის უახლესი ტრადიცია

კუნძული კორჩულა: ბლატო (სიმღერა მოსავლის აღებაზე). ორხმიანი სიმღერა; მელოდიური ხაზი, რომელიც იშლება მაჟორულ ან ხშირად მაჟორული ტენდენციის მონათესავე ტონალობებში;

კუნძული ლასტოვო (საქორწილო და საკარნავალო სიმღერები). ორხმიანი სიმღერა, მელოდიური ხაზი, რომელიც იშლება მაჟორულ ან ხშირად მაჟორული ტენდენციის მონათესავე ტონალობებში;

საქორწილო რიტუალების გარდა კაჩიჩის სიმღერები სრულდება კარნავალებზე, ლასტოვოს კუნძულზე. *Pisma od kralja Vladimira*, ერთ-ერთია იმ სამთაგან, რომელებიც სრულდება საკარნავალო მსვლელობის დროს, ადგილობრივი საზოგადოების (*Pokladuri*) მიერ. ყველა ამ სიმღერისთვის დამახასიათებელია ჰანგი ლექსის თანხლებით და მისამღერი: *trajle lajle la* (ინსტრუმენტის — *lijerika*-ს ჟღერადობის იმიტაცია ხმით) და ამავე ინსტრუმენტით აკომპანირება.²² *Pokladari*-ს შესრულებით სიმღერები არის ჰომოფონიურ-დიატონური, სრულდება პარალელურ ტერციებში და მიეკუთვნება შედარებით ახალ სასიმღერო სტილს. თუმცა ორხმიან დიატონურ სიმღერას კიდევ შეუძლია კონკურირება თანამედროვე ოთხხმიან (კლაპა) ჟღერადობასთან.

კუნძულების უმრავლესობა: ტრადიციული სიმღერა კლაპა, ოთხხმიანი ან სამხმიანი უახლესი საეკლესიო საგალობელი, რომლის მელოდიური ხაზი იშლება მაჟორულ ან ხშირად მაჟორული ტენდენციის მონათესავე ტონალობებში.

პრვიჩის კუნძული: ჟეპურიანაჟ ოთხხმიანი ან სამხმიანი უახლესი საეკლესიო საგალობელი, რომლის მელოდიური ხაზი იშლება მაჟორულ ან ხშირად მაჟორული ტენდენციის მონათესავე ტონალობებში.

ხორვატიაში ტრადიციული საეკლესიო სიმღერის დამახასიათებელი თვისება ტრადიციული ხალხური და სასულიერო მუსიკის განსაკუთრებული სიმბიოზი და ურთიერთგავლენაა.²³ ხალხური მუსიკის შემსრულებლებმა აიღეს საგუნდო ფსალმოდები, მაგრამ ისე გარდაქმნეს საეკლესიო მელოდიები, რომ შეუნარჩუნეს კონკრეტულად იმ რეგიონისათვის დამახასიათებელი ტრადიციული მუსიკის სტილისტური თავისებურებანი. საეკლესიო სიმღერების რეპერტუარი, რომელიც მოიცავს ლიტურგიულ და პარალიტურგიულ საგალობლებს, კიდევაც შემონახული ჟეპურიანაში. მისი თანამედროვე სიმღერა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც პოლიფონიური სიმღერის უახლესი ტრადიცია (დიატონური ინტერვალური სტილი, შეზღუდული ბგერათრიგის მელოდიებით, ძლიერად გამოკვეთილი ტონალური ცენტრის გარეშე) ან, შედარებით ახალ ტრადიციულ ჰომოფონიური კლაპა სიმღერა.²⁴ როგორც ცნობილია, ოთხ ხმაში სიმღერის გაშლის იმპულსი სწორედ ომიჟის ფესტივალი გახდა.²⁵

ოთხხმიანი ჰომოფონიური სტილი, ნელი ტემპი და *Parlando-rubato* შესრულება არის ხორვატიაში ყველაზე პოპულარული დიატონური მრავალხმიანი სიმღერის სტილის – კლაპას ძირითადი თვისებები (*Caleta* 2003 : 244).²⁶

ადრეულ პერიოდში გვხვდებოდა ორხმიანი და იშვიათად სამხმიანი სიმღერები ტერციებით, რაც გლაგოლიცური²⁷ სასიმღერო ტრადიციიდან ანუ არქაული²⁸ ხორვატიული ენიდან მოდის. სწორედ ამიტომ საეკლესიო სიმღერა ჟეპურიანაში საშემსრულებლო პრაქტიკის შემადგენილი ნაწილია და რომელიც მიეკუთვნება გლაგოლიცურ საეკლესიო საგალობლებს, რომლებიც დღესაც ცოცხალია არქიპელაგის კუნძულებზე (ზადარ, ჟიბენიკი).

პოლიფონიური სიმღერის ახალი ტრადიცია

კუნძულების უმრავლესობა; თანამედროვე სტილი კლაპა. პარალიტურგიული თანამედროვე რეპერტუარი, მელოდია, რომელიც იშლება მაჟორულ ტონალობაში. ყველა ფაქტს იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ კუნძულზე არის ტენდენცია დიატონური და მრავალხმიანი სიმღერისკენ. ამ მოვლენებს ხელი შეუწყო სიმღერების განვითარებამ და ფართოდ გავრცელებამ XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან (*Caleta*, 2003:245). კლაპა ცნობილია, როგორც ხალხური მუსიკის ფენომენი სანაპირო ქალაქებსა და რეგიონებში, ასევე დალმაციის კუნძულებზე. მისი ხასიათი, მუსიკალური შინაარსი და სტილი დინამიურად ვითარდებოდა წლების მანძილზე

და ადვილად ადაპტირდებოდა. ეს არის ახალ თაობაში მისი პოპულარობის ერთ-ერთი განსაკუთრებული მიზეზი და მისი ხანგრძლივობის სარწმუნო ნიშანი. ტრადიციულად კლაპას შემსრულებლებად გვევლინებიან მამაკაცები, თუმცა მანდილოსნებიც ასრულებენ ანალოგიური მელოდიური ფორმით და მათთვის დამახასიათებელი, ინდივიდუალური შტრიხებით. ბოლო ორი ათწლეულის მანძილზე კლაპა დიდი პოპულარობით სარგებლობს სუსტი სქესის წარმომადგენლებშიც. ხორვატიაში არსებობს უამრავი ცნობილი ქალთა და ვაჟთა ჯგუფები, განსაკუთრებით სანაპირო და კუნძულის ტერიტორიაზე. კლაპა არ არის ერთადერთი თანამედროვე მუსიკალური მოვლენა კუნძულზე, მაგრამ ყველაზე თანამედროვე და გამორჩეული მრავალხმიანი სასიმღერო სტილია. გავრცელებულია მთელ რიგ კუნძულებზე ლასტოვოდან კრესამდე, კორჩულადან რაჩამდე, მურტერიდან მოლატამდე ან პაგამდე. თანამედროვე კლაპას მრავალი ფორმა არსებობს: ჰომოფონიური და პოლიფონიური, სხვადასხვა კულტურის ფოლკლორული და პოპულარული სიმღერები, და აგრეთვე სიმღერები, რომლებიც სრულდება გიტარის, მანდოლინის და ელექტრონული ინსტრუმენტების თანხლებით.

დასკვნა

აქ მოყვანილი მაგალითები მხოლოდ მცირე ნაწილია ხორვატიის კუნძულების სასიმღერო ტრადიციების მდიდარი მოზაიკიდან. ამ მუსიკალური ფენომენისადმი განსხვავებული მიდგომით მინდოდა გამომეკვეტა მისი მრავალფეროვნება და მრავალპლანიანობა. ძველი და ახალი ტრადიციული მუსიკალური შემოქმედების ასეთი სიმბიოზი ინტენსიური აქტიური მუსიკალური ცხოვრების შედეგია. ზემოთ ნახსენები ჯგუფის *Klapa Braciera*-ს მომღერლები გვეხმარებიან ვიპოვოთ პასუხი კითხვაზე — რას ნიშნავს ცნება ტრადიციული მუსიკა კუნძულის მოსახლეობისათვის და რა ადგილი უკავია მას მათ ცხოვრებაში.

ახალი თაობის მომღერლები ფართოდ გავრცელებული თანამედროვე კლაპა. მუსიკის მიმდევრები არიან. როგორც ვხედავთ, კლაპა აღმოჩნდა თანამედროვეობისა და ადგილობრივი ტრადიციული მუსიკალური მიმართულებების დამაკავშირებელი რგოლი და დიდი როლი ითამაშა გარესამყაროსთან ურთიერთობაში. ახალგაზრდა მომღერლები ყველა მუსიკალური მოვლენის მონაწილენი არიან თავიანთ *Misto*-ში²⁹ (ბოლი). განსაკუთრებით საინტერესოა მათი ცხოვრების წესი. ზაფხულში მოსახლეობა ხმელთაშუა ზღვისპირეთისათვის ტიპური ტურისტული ცხოვრებით ცხოვრობს, წლის დანარჩენ დროს კი ადგილობრივი მოსახლეობის მუსიკალური ცხოვრების სტილი ჩვეულ რიტმში დგება. ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა კლაპას ახალგაზრდა მომღერალთა ინიციატივით და მონაწილეობით ტარდება. ეს ერთადერთი ჯგუფია, რომლებიც იწყებს საქორწინო რიტუალს, მათი სიმღერები თან ახლავს კარნავალს. ისინი ასევე არიან ადგილობრივი თეატრალური დასის — *Šuš*-ის მსახიობები, სადაც მღერი-

ან კიდევ.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ისტორიულმა პროცესები და გლობალური ცვლილებები არის კუნძულების ქალაქებისა და სოფლების მოსახლეობის მუსიკალური ცხოვრების უმთავრესი დამახასიათებელი თავისებურება. ეს იმ კონფორტაციის შედეგია, რომელიც ტურიზმს გარედან მოჰყვება. მის საპირისპიროდ, მოსახლეობის მცდელობამ, დაეცვა თავისი საკუთარი სისტემა, ხელი შეუწყო ლოკალური თვითმყოფადობის გამოვლენას, მრავალხმიანი სიმღერის მკვეთრად გამოხატული თავისებურებების ჩამოყალიბებასა და მრავალშრიანი ტრადიციის შენარჩუნებას.

შენიშვნები*

¹*Kaštela*-ს ფესტივალის შესახებ უფრო ვრცლად იხილეთ: www.vdp.hr.

²*ბრასიერა* არის უძველესი ტიპის მეთევზის ნავი, დამახასიათებელი ცენტრალური დალმაციისთვის, განსაკუთრებით კუნძულ ბრაჩისთვის.

³როგორც *Klapa Braciera*-ს მომღერლებმა მაცნობეს, სიტყვა *Henjueke* შეთხზულია და ახალგაზრდა თაობის ამჟამინდელ დიალექტზე ნიშნავს “კარგ დროს”, “წვეულებას”.

⁴1990-იანი წლების ადგილობრივი/რეგიონული მუსიკალური მიმართულება, არ განეკუთვნება მხოლოდ პოპ-მუსიკის ჟანრს. ასევე ვხვდებით როკის და ალტერნატიული მუსიკის მიმართულებებს, რომელთა მსმენელებიც უმეტესად ახალგაზრდა თაობაა. დიალექტისკენ გადახრა არის მუსიკალური მოვლენა, რომელსაც ვხვდებით ხორვატიის სხვადასხვა მხარეში, განსაკუთრებით რეგიონებში, სადაც საუბრობენ *Kajkavian* ან *šakavian* დიალექტზე. დიალექტურ მიმართულებებში ყველაზე ცნობილი 90-იანელთა ჯგუფები იყო *Istrian* და *Quarner*, რომლებიც ცნობილი გახდნენ, როგორც *aa-val* (*Caleta* 2003:248). ამჟამად მზარდი პოპულარობით სარგებლობს როკისა და ალტერნატიული მუსიკალური ჯგუფები, რომლებიც ქმნიან მუსიკას კუნძულის დიალექტზე: *Kvartet Gorgonzola* — კუნძულ კორჩულიდან, *Šo Mazgoon*, *Stividen* - კუნძულ ბრაჩიდან *Braè*; *Picigin* — ჰვარიდან, *Kopito* - ვის კუნძულიდან. მათი მუსიკა უფრო და უფრო მოიაზრება ერთი საერთო სახელწოდებით — *otoèki rock* (კუნძულის როკი). ისინი ხშირად ჩნდებიან მაყურებლის წინაშე როგორც რადიო-ტელევიზიით, ისე ცოცხალი შესრულებით, განსაკუთრებით ზაფხულში.

⁵არანჟირება თავისი ჰარმონიული სტრუქტურით სრულიად განსხვავდება ტრადიციული ჰომოფონიური კლაპა არანჟირებისაგან – ოთხ ხმაზე მეტი, წამყვანი ხმის უჩვეულო თანხლება, ხშირი პოლიფონიური გადასვლები და რიტმის სტრუქტურა — სინკოპირებული რიტმი, შეჯერებული კლაპა-ს ტრადიციულ ჰომოფონიურ რიტმულ მოძრაობასთან.

⁶მცხოვრებთა რიცხვი, როგორც წესი, სამჯერ და ოთხჯერ მეტია ტურისტული სეზონის მანძილზე, ზაფხულის თვეებში.

⁷ ნახევარკუნძული *pelješac*, რომელიც მდებარეობს სამხრეთ დალმაციის

* შენიშვნებთან დაკავშირებული ლიტერატურა იხილეთ ინგლისური Notes-ში.

კუნძულებთან, ასევე მიჩნეულია კუნძულად.

⁸ დაღმაცის (ადრიატიკის) კუნძულების მუსიკალური შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ათვისება იმ მუსიკალური ფორმებისა, რომლებიც მომდინარეობს სხვა სოციუმიდან, რეგიონებიდან და სხვა ქვეყნებიდანაც კი (Bezić, 1999a:165).

⁹ ი. ბეზიჩის მიხედვით კუნძულ ჟოლტას ფოლკლორული სიმღერის სახეებია: გრძელი ეპიკური, სატრფიალო, საქორნილო სიმღერები და საქორნილო სადღეგრძელოები აგრეთვე მეზღვაურთა (ჯარში წასვლის), საშობაო (*koleda*) სიმღერები, იავნანები, ტრადიციული საეკლესიო, პარალიტურგიული სიმღერები და ეპისტოლეები (Bezić 1991:10).

¹⁰ ქორეოგრაფმა, მოცეკვავემ, ეთნოლოგმა და მასწავლებელმა ვიდოსლავ ბაგურმა უკანასკნელი ორი ათეული წელი გაატარა სამეცნიერო კვლევით ექსპედიციებში, ხორვატიის კუნძულებსა და სანაპიროზე, ასევე შიდა რეგიონებში და პრერიებში, ბარში. როგორც ცნობილი ხორვატიული ფოლკლორის ფესტივალის კონსულტანტი (საერთაშორისო ფესტივალი ზაგრებში, და დაღმაციაში მეტკოვიჩში ფესტივალის დამაარსებელი, იგი აკონტროლებდა პროგრამას, ეძებდა, იკვლევდა დაკარგულ ტრადიციებს და ხელს უწყობდა ახლად შექმნილ ტრადიციებს. მისმა სამეცნიერო შრომებმა დაგვანახა, რომ მეცნიერის მონაწილეობა კულტურული ფენომენის ჩამოყალიბებაში შესაძლებელია, თუმცა, არა აუცილებელი.

¹¹ ადგილობრივ საზოგადოებას სჭირდება გარესამყაროსგან აღიარება, მონება და მათი იდეების გაზიარება. მუსიკისმცოდნეებისა და ეთნოგრაფების საქმიანობას შეუძლია დააკავშიროს ორი სრულად განსხვავებული სამყარო — ადგილობრივი, სადაც ტრადიცია ჯერ კიდევ განსაზღვრავს ცხოვრების წესს და გლობალური, რომელიც ცდილობს ცოცხალი პრაქტიკის მეცნიერულ კლასიფიცირებას და განმარტებას.

¹² ზუპნათის სიმღერის ერთ-ერთ ტრანსკრიფციაში სტეპან სტეპანოვი წერს: „ისინი მღერიან ძლიერი, უხეში (*harsh*) ხმებით. ეს არის უძველესი სასიმღერო სტილი ჰერცოგოვინაში, საიდანაცაა ჩამოსახლებული კუნძულის მოსახლეობა (Stepanov, 1960:38).

¹³ თქვენ შეამჩნევთ, რომ ჩემს მიერ მოყვანილ მაგალითებში არ არის სიმღერის გარკვეული ჟანრები, იავნანა და მხედრული. უკვე აღნიშნული მიზეზის გამო ჩემი ნაშრომი ემყარება ადგილზე მცირე დროში გაკეთებულ კვლევებს.

¹⁴ ხორვატიაში ფოლკლორის ფესტივალს მრავალხმიანი ტრადიცია აქვს. 1930-50-იანი წლებიდან, აგროვებენ ადგილობრივ შემსრულებლებს და წარმოადგენენ ხორვატიულ, ტრადიციულ კულტურას. ხორვატიაში ტერმინი „ფოლკლორული მუსიკა“ მჭიდროდაა დაკავშირებული ფესტივალებზე, საშემსრულებლო გამოცდილებასა და საზოგადოებრივ მოვლენებთან.

¹⁵ შეუძლებელია ყველა ციტირებული ნიმუშის ილუსტრირება, ამიტომ გადავწყვიტე მხოლოდ იმ მაგალითების აღწერა, რომლებსაც წარმოვადგენ ტრადიციული მრავალხმიანი მუსიკის III საერთაშორისო სიმპოზიუმზე (25—29

სექტემბერი, 2006წ.).

¹⁶ დაღმაცის კუნძულების მოსახლეობის ზეპირად გადმოცემული სიმღერების ცალკეულ მაგალითებში შეიმჩნევა სხვათა მუსიკალური კულტურის გავლენა.

¹⁷ დავრ დუკიჩის თქმით ეპიკური გავლენა მტკიცედაა შერწყმული ხმელთაშუა ზღვისპირეთის დამახასიათებელ თვისებებთან ზეპირსიტყვიერ ლიტერატურაში, ადრეატიკის ზღვის სანაპიროსა და კუნძულის რეგიონებში, განსაკუთრებით დაღმაციაში. პოეზიის მრავალგვარი სტილი, ჟანრი და გარდამავალი ფორმები, ტოპოგრაფია სახასიათოა კუნძულების და სანაპიროს რეგიონებისათვის.

¹⁸ მორწმუნეების წრიული სვლა, მორჩილი, მშვიდი სულიერი განწყობა, მგზნებარე შინაარსი და მაქმანებიანი ჯვრის ტარება დამკვირვებლებს დამკრძალავ პროცესიას აგონებს.

¹⁹ ხორვატიის უძველესი დროიდან მოყოლებული ტრადიციული მუსიკის ისტორია ხასიათდება მრავალფეროვანი სტილით, უხვი რეპერტუარით. მასზე არსებითი გავლენა იქონია სხვადასხვა გარემო პირობებმა: მშფოთვარე ისტორიამ, ხორვატიის გეოგრაფიული და პოლიტიკურ-კულტურულმა მდგომარეობამ.

²⁰ კუნძულების უმრავლესობისთვის დამახასიათებელი ნეს-ჩვეულებაა ქრისტეს საფლავის მორთვა ცოცხალი ყვავილებით. მორთულ საფლავებს იცავენ სამხედროები, რომლებსაც აცვიათ რომაელი ჯარისკაცების ფორმა.

²¹ *Gospin plač* (ჰვარიდან) წარმოიშვა XV საუკუნეში, მეუკუთვნება სამგლოვიარო საგალობლების სერიის, ადრეულ პერიოდს და იდენტურია იმ ხელნაწერებისა, რომელიც აღმოაჩინეს სპლიტში, ბუდვასა და ბრანის, კორჩულას, რაბისა და კრესის კუნძულებზე. ჰვარის ვარიანტის მთავარი მოქმედი პირია მთხრობელი (*pisnik*) რომელიც მოგვითხრობს ამბავს და მიჰყავს პასიონი; დედა ღვთისმშობელი (*Gospoja*), იესო (*Isus*) და ევანგელისტი იოანე (*Ivan Evandjelist*). საგალობელში წამყვანი მომღერლები მღერიან ქალების, იესოსა და იოანეს სტროფებს, მაშინ, როცა სხვები რეგულარულად პასუხობენ მთხრობელის სტროფს.

²² აკორდეონის გამოჩენამდე, *lijerika* (სამ სიმიანი მსხლის ფორმის ვიოლინო), იყო უბადლო ინსტრუმენტი, რომლის თანხლებით სრულდებოდა ადგილობრივი მოსახლეობის ცეკვები. თანამედროვე მუსიკალურ ტრადიციაში (XXI საუკუნის დასაწყისი) *lijerika* გვხვდება დუბროვნიკის რაიონში, პელიეჟაცის, ნურეტვას ნახევარკუნძულებზე, ჰვარის, მლიეტის, ლასტოვის, კუნძულებზე. ზოგ კუნძულებზე აღარ არსებობს ეს ინსტრუმენტი და ცდილობენ მის აღდგენას.

²³ დაღმაცის კუნძულებზე, პოპულარული საეკლესიო სიმღერების მნიშვნელოვანი ნაწილი დაკავშირებულია რომაულ კათოლიკურ, დასავლურ ქრისტიანულ ლიტურგიასთან, რომელიც სრულდებოდა ეკლესიაში, სლავურ (*Church Slavic*) ენაზე და უძველეს ხორვატიულ დიალექტზე.

²⁴ ხმელთაშუა ზღვის ყველაზე დამახასიათებელი მიმდინარეობა, სტილია

— კლაპა, რომელიც მოიცავს ტრადიციულ და პოპულარულ მუსიკას და სცდება ხორვატიის და ხმელთაშუა ზღვის საზღვრებს.

²⁵კლაპას ომიჟის ფესტივალი დალმაციაში, დაარსდა 1967 წელს. ეს არის ყოველწლიური კონკურსი და იგი ხელს უწყობს კლაპას პოპულარიზაციას და ინვესტს მეცნიერების დაინტერესებას.

²⁶ტრადიციულად კლაპას ასრულებენ მოყვარულები, არაპროფესიონალი ჯგუფები. ტრადიციული ზეპირსიტყვიერება და მარტივი მუსიკა, მთავარი დამახასიათებელი თვისებებია. შესრულების ძირითადი მანერაა თავისუფალი ჰარმონიზება და იმპროვიზაცია. სიმღერის სტილი ცნობილია სახელწოდებით – *Pjevanje na uho* (“სიმღერა სმენით”). მხოლოდ პირველი ტენორი, *Prvi tenor*, ასრულებს სიმღერის ტექსტის მთავარ პარტიას. იგი იწყებს სიმღერას, შემდეგ უერთდება მეორე ტენორი, ხოლო მესამე ხმა – ბარიტონი, (*daje ulja pismi* “სიმღერას სძენს სულიერებას”) ასრულებს ტრიადას. მეოთხე ხმა – *basso profondo*, განსაზღვრავს ტონიკის, დომინანტის და სუბდომინანტის ჰარმონიულ ფუნქციებს. სიმღერაში ისეა ხმები ჰარმონიზებული, შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მომღერლებმა ზუსტად იციან მელოდია და ტექსტი. კლაპა სიმღერები ტრადიციულად სრულდება ჰომოფონიურ სტილში. ზევით წარმოდგენილ სიმღერებში, ბევრი სტილია შერწყმული. კლაპას მომღერლების მიზანია ამ სინთეზით მიაღწიონ შერწყმულ, ჰარმონიულ, საუკეთესო ჟღერადობას.

²⁷*Scavet* არქაული ხორვატიული ენაა და წარმოიშვა ვენეციური *Schiavetto*-სგან.

²⁸გლაგოლიცურია ლიტურგიული და პარალიტურგიული ტრადიციული საგალობელი კრკის კუნძულზე, ხორვატიის სანაპირო რეგიონებზე და კუნძულებზე. ამ საგალობელს ასრულებს მღვდელი და იქ დამსწრე საზოგადოება, მორწმუნენი, საეკლესიო სლაფურ და თანამედროვე ეროვნულ ენებზე.

²⁹როგორც მრავალ სანაპირო და კუნძულის რეგიონებს, ისეთ დასახლებას, როგორცაა ბოლი, გააჩნია სპეციალური ტერმინი ხორვატიულ ენაზე. *Misto* აღნიშნავს დასახლებას, სადაც ქალაქის და პროვინციის მოსახლეობის ნაზავია. მათ შორის ურთიერთდამოკიდებულება მეგობრულია, ხოლო ცხოვრების დონე მაღალი.

თარგმნა თეონა ელიაშვილმა

Church Slavonic and partly in the living vernacular language (Beziã, 1973:319).

²⁹ Like numerous coastal or island communities, settlements such as Bol have a special term in the Croatian language. *Misto* (location) identifies a settlement that is a mixture of urban (town - *grad*) and rural community (village - *selo*). This small community characterizes a friendly atmosphere where everybody knows each other. On the other hand, most of Bol's inhabitants live modern urban lives following all recent urban trends (fashion, standard of living).

References

Beziã, Jerko. (1973). *Razvoj glagoljaš kog pjevanja na zadarskom podruèju*. Zadar: JAZU (Djela Instituta JAZU u Zadru, knj. 5).

Beziã Jerko. (1977). Dalmatinska folklorna gradska pjesma kao predmet etnomuzikološ kog istraživanja. *Narodna umjetnost* (Zagreb), 14:23-54.

Beziã Jerko. (1991). Folklorna glazba otoka Š olte. *Narodna umjetnost* (Zagreb), 28:9-48.

Beziã Jerko. (1999a). The Dalmatian Islands - a Geographically Recognised Mediterranean Region - Showing Obvious Differences in the Musical Expression of Their Inhabitans. *Narodna umjetnost* (Zagreb), 36/1: 157-172.

Beziã Jerko. (1999b). Glagolitic Chant. In: *Croatia and Europe, 1: Croatia in the Early Middle Ages, a Cultural Survey*. Ivo Supièiã, ed. (pp. 569-576). London & Zagreb: Philip Wilson Publishers - Croatian Academy of Sciences and Arts - AGM

Ceribaš iã Naila. (2000). Croatian Traditional Music. In: *Croatian Traditional Music: Lowland, Central, Mountainous and Littoral Croatia*. Ceribasic, Naila & Josko Caleta, eds, double compact disc with accompanying book . (pp. 6-29). Zagreb: IEF 00/1-2

Ceribaš iã Naila. (2003). *Croatian, Peasant, Old and Local: History and Ethnography of the Public Practice of Folk Music in Croatia..* Zagreb: Institute of Ethnology and Folklore Research.

Ćaleta, Još ko. (1997). Klapa Singing, A Traditional Folk Phenomenon of Dalmatia. *Narodna umjetnost. Croatian Journal of Ethnology and Folklore Research*, 34/1:127-145.

Ćaleta, Još ko. (1999). The Ethnomusicological Approach to the Concept of the Mediterranean in Music in Croatia. *Narodna umjetnost. Croatian Journal of Ethnology and Folklore Research*, 36 (1):183-197.

Ćaleta, Još ko. (2001). The Peculiarities of Playing and Singing in the Revived Sword Dances of the Pelješ ac Penninsula and the Island of Korèula. In: *Proceedings of 21st Symposium of the ICTM Study Group on Ethnochoreology - Korèula 2000*. Elsie Ivancich Dunin and Tvrtko Zebec, eds. (pp. 38-43). Zagreb: ICTM Study Group on Ethnochoreology and Institute of Ethnology and Folklore Research.

Ćaleta, Još ko. (2003). Klapa Singing and èa-val. The Mediterranean Dimension of Popular Music in Croatia. In: *Mediterranean mosaic - Popular Music and Global Sound* - ur. Goffredo

Plastino. (pp. 241 - 267). New York: Routledge.

Æaleta, Još ko. (2005). Visual notes on music and dance in the Croatian islands. In: Music and Anthropology. Tullia Magrini, ed. (Ethnomusicology Online 9; www.provincia.venezia.it/Levi/ma/index/number_9/caleta/).

Èapo-žmegaè, Jasna. (1997). *Hrvatski uskrsni obièaji: korizmeno-uskrsni obièaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljea a: svakidaš njica, puèka pobo•nost, zajednica*. Zagreb: Golden marketing.

Dukiaè Davor. (1992). O usmenoj epici u Dalmaciji. In: *Zmaj, junak, vila : antologija usmene epike iz Dalmacije*, Davor Dukic ed.(pp. 5-53). Split : Knjizevni krug .

Maroš eviaè Grozdana. (2000). Traditional music. In: *Croatian Folk Culture. At the Crossroads of Worlds and Eras*. Zorica Vitez and Aleksandra Muraj, eds. (pp. 408-419). Zagreb: Gallery Kloviaevi dvori.

Petroviaè Ankica. (1991). Kulturološ ka i muzièka analiza pasionskog napjeva “Gospin plaè” na otoku Hvaru. *Zbornik radova 29. kongresa Saveza folklorista Jugoslavije: Hvar 16-20. X 1982*, pp. 61-67.

Primorac, Jakš a. (2004). Kaèiaè’s Trace. In: *38th International Folklore Festival. Zagreb, Croatia 21-25 July, 2004*. Vitez, Zorica ed. (pp. 14-17). Zagreb: Koncertna direkcija.

Stepanov, Stjepan. (1960). *Folklorna građa s otoka Korèule*. Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 358.

Š kunca, Bernardin. (1981). *Š tovanje muke Isusove na otoku Hvaru*. Split: Crkva u svijetu.